

האבות שמרו את התורה

ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה:
(בראשית לב, ה)

תרי"ג מצוות שמרתי

כתב רש"י לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני (לעיל כז כט) הוה גביר לאחיך, שהרי לא נתקיימה בי. ד"א גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. וכתב השפ"ח כלומר ואין אתה יכול לי, דהא דבירך אותך אביך ועל חרבך תחיה (כז, מ' היינו דוקא בוהיה כאשר תריד, אבל אני קיימתי את כל התורה.

איך נשא שני אחיות

מבואר ברש"י שיעקב אבינו קיים כך התורה כולה, וכן מבואר ביומא (כח, ב) שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי וכו'. ורבא ואיתימא רב אשי אמר שקיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורתי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. וכן מבואר במשנה (סוף מסכת קידושין) וז"ל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא נתנה, שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי. וכבר הקשו כל המפרשים א"כ איך יעקב אבינו נשא ב' אחיות.

האם שמרו האבות את התורה כפשוטו

הקושיא היא בהנחה שהאבות שמרו התורה כפשוטו, אבל אין זה דעת כל הראשונים, שרבינו אברהם בן הרמב"ם (פרשת וישלח) כתב וז"ל ולפי שהתאימו מעשי מצות אלה על ידי האבות ע"ה למצות התורה עם אמונתם באחדות הבורא והרחקתם את השיתוף, והעבודה והיראה והאהבה שהן עיקרי האמונה בתורה ושורשיה, אמרו חכמינו כי הם קיימו כל התורה כולה, לא ששמרו את השבת, או אכלו מצה בפסח כמו שיעלה על הדעת.

האם רק אברהם שמר את התורה

ותי' בשו"ת הרמ"א (סימן י) שאע"פ שאברהם אבינו ע"ה שמר כה"ת אולי אנשי ביתו לא שמרו רק החק הנימוסי הנמסר להם, דהיינו ז' מצות בני נח. אבל עדיין צ"ע מדברי רש"י שגם יעקב אבינו ע"ה שמר תרי"ג מצוות בבית לבן.

עריות מחמת אישות לב"נ

הרמב"ן (יבמות צח, א) חידש שכל עריות דאישות, כגון אשת קרובים, מותרות בגיותן, דגבי עריות קיחה כתיב בהו ואינהו קיחה לית להו. ומביא ראיה מיעקב שנשא שתי אחיות, ואלמלא היו אסורות היו חכמים צריכין לפרש שלא היו אחיות מן האם, ולא פירשו כן בשום מקום, והרי יהודה אמר על תמר כלתו צדקה ממני ואלו היתה אסורה משום כלה אכתי חייבת היא

מיתה דעריות. אבל לפום ריהטא אינו מתרץ אלא מה שלא עבר על עריות של ב"נ, אבל אינו מתרץ מה שהאבות קיימו כל התורה, וא"כ מצד עריות של ישראל היה אסור.

למה אברהם רבינו עצמו לפני שנצטווה

אבל יתכן שעל פי דברי הרמב"ן יש ליישב גם אם קיימו יעקב אבינו כה"ת. דהנה ידועה הקושיא דמאחר וקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ואפילו עירובי תבשילין, א"כ למה לא מל עצמו עד שלא נצטווה. והתירוץ הפשוט בזה הוא של המזרחי, כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ולכן חכה עד שיצטווה. והגרי"ז תי' דקודם הציווי לא היו חלות ערלה ולא שייך בה מילה. ועל דרך זה יישב נמי איך נשא יעקב ב' אחיות, דלאיסור ב' אחיות בעינן אישות של ישראל דוקא, דאילו אישות של בן נח, הא חלוקה היא בעצם מהותה מאישות של ישראל, ממילא לפ"ז ל"ש איסור ב' אחיות אצל יעקב, כיון דהאישות התם לא היו רק אישות של בן נח, ומחמת אישות של ב"נ אין איסור ב' אחיות. עי"ש שמבסס דבריו על הרמב"ן (הנ"ל).

אישות בב"נ

אכן אכתי יל"ע בזה, דאכן בחי' הר"ן (סנהדרין נט, א) כתב בשם רש"י, הרמב"ן והרמב"ם שכל קרובות של אישות מותרות לב"נ, דאין אישות לב"נ. אבל היד רמ"ה חולק וסובר שיש אישות לב"נ, וגם בר"ן שם הביא חולקים בזה.

וברמב"ם (מלכים ט, ח) כתב גבי אשת ב"נ וז"ל, ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו, משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו לבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין, עכ"ל. ואילו הרבינו דוד כתב בחזושינו (הובא בחי' הר"ן שם) שקרוב הדבר לומר שב"נ אין לו היתר לעולם בגירושין, כמו שאמרו לא ייחד הקב"ה שמו על הגירושין אלא על ישראל, ע"ש שדחה הר"ן ראייתו ואכ"מ.

ומסתברא שיסוד מחלוקתן הוא אי איכא אישות בעכו"ם, דהרמב"ם סובר שאין אישות לעכו"ם להכי אמרינן שכל עיקר גדר האיסור של אשת איש גבייהו הוא רק מצד עצם המצב שהם חיים ביחד, ולכן סגיא במה שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה, כי בכך כבר אזדא לה מצב זה. אבל רבינו דוד סובר שיש אישות לעכו"ם, וממילא גדר איסור אשת איש גבייהו הוא מצד האישות שיש להם, וכדי להתירה צריך להפקיע את האישות שביניהם, ובזה סובר רבינו דוד שרק בישראל מצאנו התירא ע"י גט, משא"כ בב"נ. ולכן אין להם היתר לעולם בגירושין, מיהו במיתה ודאי דאיכא התירא, ומקרא מלא הוא גבי אברהם דכתיב למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך.

אשת ב"נ לישראל

ובאמת כבר נחלקו הראשונים בענין זה, אם אשת ב"נ אסורה לישראל או לא (עי' אב"מ סי' טז סק"ג). ובפשוטו אף זה תלוי בשאלה הנ"ל דאם איכא אישות לב"נ, איכא למימר שאף בישראל שייכא האי איסורא, אבל אי לית ליה אישות, וא"כ אין זה אלא איסור מסויים דב"נ מצד עצם היותם חיים ביחד, ולא שייך הך איסור בישראל. ובאמת שיטת הרמב"ם (איסורי ביאה יב, י) שאינו חייב, וז"ל אבל ישראל הבא על הכותית בין קטנה בת שלש שנים ויום אחד

בין גדולה בין פנויה בין אשת איש ... ה"ז נהרגת מפני שבא לישראל תקלה על ידיה כבהמה וכו', משמע שהוא אינו נהרג. וכן מבואר ממש"כ הרמב"ם (מלכים ה, ג) לענין יפת תואר, וז"ל אין אשת יפת תואר מותרת אלא בשעת השביה, שנאמר וראית בשביה, בין בתולה בין בעולה **בין אשת איש שאין אישות לעכו"ם**. וע"ע בסנהדרין (נב, ב) תנו רבנן איש פרט לקטן, אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן, אשת רעהו פרט לאשת אחרים, פרש"י דאחרים היינו נכרים ואשמעינן שאין קידושין לנכרי, ומהכא תיפוק לן בכל דוכתא.

[אלא דיש להעיר ממש"כ הרמב"ם (איסורי ביאה יד, יט) וז"ל נותן אדם שפחתו לעבדו או לעבד חבירו, ומוסר שפחה אחת לשני עבדים לכתחלה ואינן צריכין שום דבר אלא הרי הן כבהמות, ושפחה שהיא מיוחדת לעבד או שאינה מיוחדת אחת היא, לפי שאין אישות אלא לישראל או לעכו"ם על העכו"ם, אבל לא לעבדים על העבדים ולא לעבדים על ישראל. משמע שעכ"פ מעכו"ם לעכו"ם יש אישות, וצ"ע.]

ולפ"ז עולה, שתירוצו של הגרי"ז הנ"ל גבי יעקב תלוי במחלוקת הראשונים האם יש אישות בב"נ, כי רק לפי השיטות שאין לב"נ אישות שייך האי תירוץ, ולא לפי השיטות דס"ל שיש להם אישות.

ואף תירוצו גבי מילה אינו מובן, דמדוע לא נימא שיש לזה חלות שם ערלה אף קודם שנצטוו, ואדרבה מסתברא שיש לזה שם ערלה לפני הציווי, ומשו"ה גופא הוא דנצטוו להסירו מאחר שהוא דבר רע ומאוס. ואטו נאמר גם במצות אכילת מצה, שקדם שנצטוו לא היה לזה שם מצה אלא כריכים בעלמא בתמיה, ומ"ש ערלה ממצה.

ועיין בדרשות הר"ן (דרוש האחד עשר) שהביא שני סברות אם אמרי' שבאמת אין טעם למצוות, אלא כולן נמשכות רק משום שכך צוה הקב"ה, או שמה שאסרה התורה הוא משום שיש בהם בעצם תועלת או נזק, ואכן צידד הר"ן כסברא השניה. ולפי הסברא השניה מסתברא דהכי נמי בנידון דידן, דהערלה הוי דבר רע ומאוס עוד טרם שנצטוו להסירו, ואדרבה מהאי טעמא גופא הוא שנצטוו להסירו, כי יש תועלת בהסרתו.

לא קיימו התורה אלא בא"י

הרמב"ן (בראשית כו, ה) דן באריכות בכל נושא האם האבות קיימו כה"ת, עה"פ "וישמור משמרתו וכו'" הביא לשון רש"י "משמרתו" - גזירות להרחקה כגון שניות לעריות שבות לשבת. "מצות" - מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו כגון גזל ושפיכות דמים. "חקותי" - דברים שיצר הרע ועובדי כוכבים משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר אלא המלך גזר חקו על עבדיו. "ותורתו" - להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. וכתב הרמב"ן שכל זה בנוי על הדעת שהיה אברהם מקיים ומשמר את התורה עד שלא נתנה, וכך אמרו (ב"ר צד, ג) בפסוק ויתן להם יוסף עגלות (מה, כא), שפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו. ושם אמרו שהיה משמר אפילו דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו.

והק' הרמב"ן א"כ איך הקים יעקב מצבה (בראשית כח, יח), ונשא שתי אחיות, וכדעת רבותינו (ב"ר עד יא) ארבע, ועמרם נשא דודתו (שמות ו, כ), ומשה רבינו הקים שתיים עשרה מצבה

(שם כד, ד), והאיך אפשר שיהיו נוהגים היתר בתורה במה שאסר אברהם אביהם על עצמו וקבע לו השם שכר על הדבר, והוא יצוה את בניו ואת אחריו ללכת בדרכיו.

ומה שדרשו ביעקב (ב"ר עט ו) ששמר את השבת וקבע תחומין, י"ל שיהיה זה בשבת מפני שהיא שקולה ככל התורה כולה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה), שהיא מעידה על מעשה בראשית.

וכתב הרמב"ן דאולי נאמר, "משמרת" - שניות לעריות של בני נח, ו"מצות" - גזל ושפיכות דמים, "חקות" - אבר מן החי וכלאים של הרבעת בהמה והרכבת אילן, "ותורות" - דינין ואסורי ע"ז, שאלו כולן נצטוו בהן בני נח, והוא השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפילו דקדוקין וחומרות במצות שלהן, וכמו שהזכירו ע"ז של אברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוות (ע"ז יד, ב).

עוד כתב הרמב"ן שלמד אברהם אבינו התורה כלה ברוח הקדש, ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות, וכן עמרם, כי המצות משפט אלהי הארץ הן, אף על פי שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום (קדושין לו, ב).

והא דאמרין (ב"ר צב ד) שיוסף היה משמר את השבת אפילו במצרים, מפני שהיא שקולה כנגד כל המצות, לפי שהיא עדות על חדוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת בריאת העולם, להוציא מלבם כונת עבודה זרה ודעות המצרים.

עיקר קיום המצוות אינו אלא בא"י

וכבר תמהו המפרשים למה דווקא בא"י קיימו את התורה, הרי אין חילוק בין א"י לחו"ל אלא לענין מצוות התלויות בארץ, וכאן מדובר על מצוות שהן חובת הגוף. אלא דהושלם דבריו בפרשת אחרי מות (ויקרא יח, כה) שכתב שם דעיקר קיום המצוות היא בא"י, והביא לזה דברי הספרי (עקב מג) עה"פ "ואבדתם מהרה" (דברים יא, יז), אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכו'. (דברי הספרי מובאים גם ברש"י שם).

ותמה הרמב"ן שהפסוק (דברים יא, יז) ואבדתם מהרה ושמרתם את דברי אלה וכו', מיירי במצוות שהן חובת הגוף כתפילין ומזוזות, ובכל זאת פירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, והרי מצוות שהן חובת הגוף נוהג בין בא"י בין בחו"ל, אלא ע"כ שעיקר קיום כל המצוות אינו אלא בא"י. עי"ש שמסביר באריכות, שעיקר השגחה פרטית הוא בא"י, שא"י לא נמסר למלאכים ושרים, ומה"ט עיקר קיום המצוות הוא בא"ל.

ועל פי זה מסביר למה מתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות, והיא היתה הנשאת באיסור האחות. וכתב שכנראה נתעברה מבנימין קודם בואם בשכם, ולא נגע בה בארץ כלל.

אלא דיש להעיר על דברי הרמב"ן ממה שאמר יע"ע"ה "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרת", משמע שגם בחו"ל שמרו את התורה.

גר שנתגייר כקטן שנולד

בספר פרשת דרכים (דרוש א') זן כידוע בגדר האבות קודם מ"ת, האם היה להם דין ישראל לקולא, או רק לחומרא, ומביא דברי מהר"ש יפה שהק' כנ"ל היכי נסיב יעקב שתי אחיות, ותירץ דאחר שנימול אברהם נבדל הוא וזרעו מדין שאר בני נח, וכשנשא יעקב שתי אחיות וגיירן לית בהו איסור קורבה, משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומדין תורה לית ביה איסור קורבה, ונושא אפילו אחותו. וכתב על זה הפר"ד שהדבר פשוט שכל זה הוא אי אמרינן דיצאו מכלל בני נח לגמרי, אז חשיבי רחל ולאה כגר שנתגייר דלית בהו קורבה, אך אם לא יצאו מכלל בני נח להקל, איך הותרו לו רחל ולאה כיון דלבני נח חשיבי עריות.

וכידוע נחלקו בזה הרמב"ן עם בעלי התוס' (סוף פרשת אמור), בעלי התוס' סברו ש"כן האשה הישראלית", היה צריך גירות משום דאביו היה מצרי, ובגוים הולכים אחרי האב. הרמב"ן חולק עליהם משום, **כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו**, ומביא ראייה ממה שאמרו בעשו (קידושין יח, א) ודלמא ישראל מומר שאני.

הפר"ד מביא ראייה מדאמרינן בבראשית רבה (פרשה ע"ט סימן ז) וז"ל "ויחן את פני העיר" (בראשית לג, יח), נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע תחומין מבעוד יום, הדא אמרה ששמר יעקב השבת קודם שניתן. גם בפרשת מקץ (פרשה צ"ב סימן ד) אמרינן "וטבוח טבח והכן" (בראשית מג, טז), אין והכן אלא שבת, כמד"א והיה ביום הששי והכינו, הדא אמרה ששמר יוסף את השבת. ותמה בעל המשל"מ דהא קיימא לן (סנהדרין נח, ב) דנכרי ששבת חייב מיתה, דכתיב "ויום ולילה לא ישבותו", וא"כ איך שמרו יעקב ויוסף את השבת, אלא ודאי דיצאו מכלל בני נח אפילו להקל.

ועי"ש שרצה להוכיח מההיא דאמרינן (ב"ר צד, ג) וז"ל ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול, אמר להם (יוסף) אם יאמין לכם (יעקב) הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו, בשעה שפירשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק, הדא הוא דכתיב וירא את העגלות וכו' ותחי רוח יעקב, וקשה אם לא היה להם דין ישראל לקולא, מי התיר ליעקב ויוסף לעסוק בפרשת עגלה ערופה, והלא הלכה רווחת דגוי שעסק בתורה חייב מיתה, ולא הותר להם ללמוד אלא בשבע מצות דידהו, אלא ע"כ שיצרו מכלל ב"נ גם לקולא. אבל עי"ש שדוחה הראיה שהרי כל הסיבה שאסור לגוי ללמוד תורה הוא משום דכתיב "תורה צוה לנו משה מורשה" - לנו מורשה ולא להם, וחייבים עליה משום גזל, ואיכא מאן דאמר משום גלוי עריות, דאל תקרי "מורשה" אלא "מאורשה", וכל הני טעמי לא שייכי אלא מסיני ואילך שניתנה תורה, אבל מקמי הכי לא שייכי כלל.

וקצ"ע שהבאנו דברי הרמב"ן שמאז שנכנס אברהם אבינו ע"ה לברית יצאו מכלל ב"נ, א"כ למה הוא עצמו לא תי' כתירוצו של מהר"ש יפה שהותר ליעקב לישא שני אחיות משום שנתגיירו. וצ"ל משום דעדיין יש איסור דרבנן לגר לישא קרוביו, (עי' בסמוך).

שו"ר שכבר קדמוהו בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצו), ועי"ש שנשאל לבאר דברי הרשב"א הסתומים בענין זה, (הובא לקמן) וכתב הרדב"ז שלפי הפשט אינה שאלה כלל, שהרי העכו"ם אין להם אחוה כלל, ואפילו שכפרו בע"ז וגיירו מותרות היו לו, דקיי"ל דמן התורה מותר לישא שתי אחיות גירות, אפילו אחיות מן האם, ורבנן הוא דגזרו שלא ישא שתי אחיות מן האם.

ממשיך הרדב"ז שאפילו אם תרצה לומר שיעקב היה נזהר אפילו במילי דרבנן, יודע היה יעקב שלא היו אחיות מן האם אלא מן האב.

למה יסרב יעקב לזמן לעתיד לבא

אבל א"כ מק' הרדב"ז מהא דאמרינן בערבי פסחים (ק"ט, ב) שבסעודה של צדיקים לעתיד לבא נותנים כוס של ברכה ליעקב, והוא אומר לא אברך מפני שנשאתי שתי אחיות בחייהן, אלמא דשלא כהוגן עשה, ות' הרדב"ז דמ"מ חסידות הוא להתרחק מהדבר הדומה לאסור מן התורה, ולפיכך לא רצה לברך.

עוד העיר הרדב"ז אמאי לא אקשינן איך נשא עמרם דודתו, ות' דלא אקשינן הכי אלא משום דאמרינן "קיימו האבות את התורה כולה", אבל בשאר בני אדם אמרינן נתנה תורה ונתחדשה הלכה.

האם האבות שמרו איסורי דרבנן

במה שמסופק הרדב"ז האם קיימו האבות מילי דרבנן, ע"י בספר שושנת העמקים (לבעל פרמ"ג כלל טז) שהעיר על דברי הפרשת דרכים שמפלפל בדברי הרא"ם ומהר"ש יפה שה"נבילה" שיוסף ראה שאכלו השבטים, היה מבהמה המפרכסת, וכתב הפרמ"ג שכל דבריו אינם אלא לפי שיטת הרמב"ם שהאיסור לאכול מפרכסת עד שתצא נפשה הוי איסור מן התורה, אבל לשיטת רש"י (חולין קכא, ב), אינו אלא מדרבנן, וממילא י"ל שהאבות לא שמרו על איסורי דרבנן.

אכן מה שנקטו שהאבות לא שמרו איסורי דרבנן, אין זה דבר פשוט כלל, שלפי פשטות הסוגיא ביומא (כח, ב) משמע ששמרו גם על מצוות דרבנן, דהכי איתא התם, אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורת אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

מי שאינו מצווה ועושה יכול לעשות "חשבונות"

הנפש החיים (שער א, כא) כתב בזה"ל הטהור והקדוש, שהאבות מצד השגתם בטהר שכלם התקונים הנוראים הנעשים בכל מצוה בהעולמות וכחות העליונים והתחתונים, והפגמים הגדולים והחורבן והריסה שיגרמו בהם אם לא יקיימום, לכך יעקב אבינו ע"ה שלפי שורש נשמתו יגרום תקונים גדולים בכחות ועולמות העליונים אם ישא השתי אחיות אלה רחל ולאה, והמה יבנו שתיהן את בית ישראל, יגע כמה יגיעות ועבודות להשיגם שינשאו לו. וכן הענין בעמרם שנשא יוכבד דודתו, שיצאו ממנה משה אהרן ומרים. וזה ג"כ אחד מהטעמים שלא נתנה התורה לנח והאבות הקדושים, שאם היתה מתנה להם, לא היה יעקב רשאי לישא ב' אחיות, ולא עמרם דודתו, אף אם היו משיגים שכן ראוי לעשות לפי שורש נשמתם, ובאמת זה היה כל בניית עם ישראל עם סגולה ותקון כל העולמות עליונים ותחתונים. כענין מאמרם ז"ל (סנהדרין נח, ב) ואם תאמר קין נשא אחותו, "עולם חסד יבנה".

ר"ל שקודם מתן תורה שלא היו מצווים לקיים מצוות התורה, אז היה להם האפשרות לעשות דברים על פי השגתם, אע"פ שהיה מתנגד לתורה, ולכן נשא יע"ה ב' אחיות ועמרם דודתו. אבל ממשיך הנפש החיים שכל זה לפני שניתנה תורה, אבל אחרי שמשה הורידה התורה

לארץ, "לא בשמים היא", ולבל יתחכם האדם הגדול שהשגתו מרובה, לומר אנכי הרואה סוד וטעמי המצוות בכוחות ועולמות העליונים, שראוי לי לפי שרש נשמתו לעבר ח"ו על איזה מצוה וכו', עי"ש שמאריך בדברים המתלהבים את הלב.

וכעין דבריו מצאתי בספר דעת זקנים מבעלי התוספות (פרשת וישב) וז"ל וי"ל כי מאחר שלא נצטוו על התורה, אף על פי שידועה ברוח הקדש, מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שהיו רוצין היו מניחין.

וכדבריהם כתב גם האוה"ח הק' (בראשית מט, ג), עי"ש שמביא דברי הרמב"ן, שלא קיימו את התורה בחו"ל, וכתב עליו שאין דבריו חזקים בסמוכות, כי מי גילה לו סוד זה שלא היה שומר תורה אלא בארץ, אחר שאין הפרש בין הארץ לחו"ל באותן פרטי המצוות שלא שמרום האבות.

ולכן תי' האוה"ח הק' כי האבות קבלו התורה משם, שקבל מנח, שקבל מחנוך, שקבל מאדם הראשון אשר למדה מפי הגבורה, דכתיב אז ראה וגו' ויאמר לאדם, (זהר ח"א קצט א). אך לא נצטוה אלא על ז' מצות שאם יעבור עליהם יהרג, אבל שאר התורה קרוב לשכר - אם יעשה, ורחוק מן ההפסד - אם לא יקיים. כדרך שיש לנו גם אחר נתינת התורה, שיש מצות שאם יעשה אותם האדם יטול שכר ואם לאו אין לו עונש עליהם. והאבות לצד חביבותם בה' וחשקם באושר עליון קיימו הכל כאומרו עקב אשר שמע וגו', אבל במקום שהיו רואים תועלת דבר ההצלחה להם, כמו שתאמר יעקב כשהרגיש בהצלחתו בנישואי שתי האחיות, העלים עין מריוח הנמשך מקיום המצוה ההוא, כיון שאין לו עונש אם לא יקיימנה כל עוד שלא נתנה תורה.

אלא שהק' כדברי הרדב"ז (הנ"ל) מההיא דערבי פסחים (קיט, ב) שיעקב מיאן לברך מפני שנשא שתי אחיות בחייהן, ותי' דמ"מ הואיל ועתידה תורה איכא קצת עונש בדבר, (וכן מדויק לשון הגמ' שאמר יעקב איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן, **שעתידה תורה לאוסרן עלי**, לא משום שיש איסור עכשיו), ואפ"ה נשאן אף על גב דאיכא קצת עונש, לפי שלא היה רוצה אלא מן הצדקניות ולא מצא בדור צדקניות כמותן, וגם אחת מהן לא היתה יכולה להוליד לבדה כל השנים עשר שבטים.

על קושיא זו תי' הגור אריה (פרשת ויגש) כי זה הוא הגנאי כי לא הותר ליעקב ב' אחיות רק בשביל שלא נתנה התורה לו, וזה ידע יעקב, ומפני שהותר לו דבר כזה בשביל שלא נצטווה, אף על גב שעל ידי רוח הקודש עשה גנאי הוא, דסוף סוף דבר זה יהיה נאסר כשתנתן התורה, ואם נתנה התורה לא הותר דבר זה ליעקב, שלא מצאנו שיהיה אסור ערוה נדחה.

בדברי הרשב"א

בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' צד) נשאל על זה שנשא יעקב שתי אחיות, והשיב דברים סתומים על פי דברי קבלה וז"ל, דע שהתורה נכונה על שלושה עמודים, האחד זמן והשני מקום והשלישי כלים. הזמן - לא כל הימים אסורים במלאכה כשבת וכיום טוב, ולא אסורים בחמץ כפסח, ולא חייבין בסוכה ובלולב כחג. והמקום - שלא בכל מקום חייבין בתרומות ובמעשרות ואסורין בטבל כארץ ישראל, ולא חייבין בקרבנות כבית הבחירה. והכלים - לא בכל דבר

יוצאין תמורת הלולב והאתרוג, ולא כל דבר מקריבין כבקר וצאן תורים ובני יונה, ולא ראוי להקריב ככהן. ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא.

ונשאל הרדב"ז (שם) לבאר כוונת הרשב"א, והשיב הרדב"ז "אתה אוחו בעורפי להוציא מה שאין לי חפץ", ואעפ"כ כדי שלא להוציאך חלק ארמוז לך רמיזות עד שתבין דברי הרב, והוא ז"ל סתם אותם בסוף לשונו שאמר ולא ראוי להקריב ככהן. לא הכל ראויים לישא שתי אחיות כיעקב, לפי שצורתו חקוקה בכסא הכבוד, כי טעם העריות כדי שלא ישתמש בשרביטו של מלך, ונחלת יעקב נחלה בלא מצרים, ומשתמש בשתי אחיות לאה ורחל. ואם ידעת למה זכתה לאה להקבר במערת המכפלה ורחל בפרשת דרכים, תבין סוד ב' אחיות. ומסיים הרדב"ז אחר כל זה הרמז ידעתי שתמצא תשובתו של הרב ז"ל, והוא ז"ל נתכוון להודיע לשואל סוד הענין אם הוא משכיל.

חילוק בין עשה לל"ת

מוסיף מהר"ל לתמה על הרמב"ן שאינו מוכרח לומר שהיו כל ישראל שומרים את התורה אף מצות לא תעשה, וכמו שתמצא במצוות שנצטוו שלא היו הכל שווים, כך במצוות שלא נצטוו מפי השם אינם שווים הכל, כי אברהם בפרט היה מסוגל לכל המצוות, ויצחק למצוות שחיטה, ויעקב למצוות שבת, שכאשר תבין תדע כי אלו מסוגלים לאלו מצוות בפרט, לכך יש לומר כי לא קיימו מי שאינו מסוגל לכל המצוות את כל המצוות.

ועדיין יש לשאול אומר מהר"ל, דמאחר שכל המצוות הם מצוות צדיקים וישרים וטובים, למה אין ראוי ומחוייב שיעשו הכל, שהרי מי שאינו מחוייב בדבר כמו הסומא אליבא דרבי יהודה (ב"ק פז, א), והנשים במצוות שהם פטורות, מצוה הוא דעבדי ומקבלים שכר. תי מהר"ל דזה דוקא במצוות עשה דיש על זה שכר, אבל מצוות לא תעשה שאין קבול שכר על מצות לא תעשה, ומאחר שלא נצטוו, למה יקיימו. ומביא ראיה מנשים שהם פטורות מ"בל תטמאו" (ויקרא כא, א) ו"לא תשחית" (שם יט, כז), ואם מקיימים המצוה אין להם שכר כלל על זה, והכי נמי למה להם להפריש עצמם מן דבר שאין אסור להם בזה. אבל מצוות עשה יש לעשות ולקיים, כי זה הוא רצונו של מקום, ויש קבול שכר על זה. ולכן תמצא תמיד במצוות עשה שהיו מקיימין, כגון שחיטה ושבת, אבל במצוות לא תעשה אין הדבר כך, דלא מסתבר לאסור אחר שלא נצטוו, אלא אם אותו המקיים ראוי שיהיה נזהר בהם.

ומביא ראיה לדבריו ממה שאמרו (ברכות יח, א) לא ילך אדם בבית הקברות וציצית שלו נגרת על הקבר, דהוי לועג לרש, ואילו לענין כלאים אמרו חכמים (פסחים מ, ב) שמותר לעשות מהם תכריכים, ולא הוי זה לועג לרש, אלא דשאני מצות ל"ת דאין לועג לרש כיון שלא נצטווה במצוות, ואינו חסר קנין מצוה. אבל מצוות עשה הוי לועג לרש אף על גב שהמת פטור מן המצוות, סוף סוף חסר לו קנין מצוה. ובאמת כבר הק' כן בתוס' (נדה סא, ב) ותי' בשם הרשב"ם דכה"ג שאין המת נהנה בו, אין בו איסור כלאים אפילו לחי, אבל הקשה עליו דציצית נמי אין החי חייב בו אם אין בו הנאת לבישה, ומוכרי כסות דפטירי מכלאים פטורים נמי מציצית. ומפרש רבינו תם דדוקא שייך לועג לרש בציצית משום דשקולה כנגד כל המצוות, כדנפקא לן במנחות (מג, ב) מוזכרתם את כל מצוות ה'.

ומסיים שמה שנמצא במדרש שאמר יעקב "תרי"ג מצוות קיימתי", מוכח שגם יעקב מסוגל אל כל המצוות, רק שנשא ב' אחיות על פי רוח הקודש.

רוח הקודש

המהר"ל כאן מרמז למה שכתב לעיל שההיתר ליעקב לישא ב' אחיות, והשבטים שישאו את אחותם, היה על פי רוח הקודש. ומסביר כי בני יעקב היו עם אחד בפני עצמו, ולכן הותר להם לישא ביחד, כדי שלא יהיו צריכין להיות מתחברים לעם אחר. וכמו שמצינו גבי אדם הראשון שהותר לו לישא את אחותו, כדכתיב (תהלים פט, ג) "אמרתי עולם חסד יבנה", ואמרינן בסנהדרין (נח, ב) חסד עשה הקדוש ברוך הוא עם קין שהתיר לו אחותו, הכי נמי חסד עשה הקדוש ברוך הוא עם בני יעקב שהתיר להם אחותם. כי יעקב עם תולדותיו שוה לאדם ותולדותיו, כי שאר האומות אחר שאינם מזרע יעקב נחשבים כאילו אינם, ונשאר תולדות יעקב בלבד. לכך היה מותר לשמעון לישא אחותו לבדו, והכל היה ברוח הקודש, דכמו שידעו ברוח הקודש לקיים התורה, ידעו ברוח הקודש שמותר לישא אחותם.